

De Reynaertuitgave voor de Nederlandse jeugd van Pieter de Zeeuw

TINE DE KONINCK

In 1942 verschijnt een uitgave van *Van den vos Reynaerde* voor de jeugd in de serie 'Oud Goud.' (afb. 2) 'Oud Goud' is een boekenreeks met 'verhalen uit vroeger tijden, opnieuw aan Neêrlands jeugd verteld', zo luidt de ondertitel. *Reinaart de Vos* is de zesde uitgave in de reeks, die start in 1939 met *Don Quichotte*. Ook klinkende titels van tijdloze verhalen als *De hut van Oom Tom*, *Tijl Uilenspiegel*, *Robinson Crusoe* en *Robin Hood* passeren de revue. De verhalen zijn bedoeld voor jongeren tussen 10 en 16 jaar, zo staat in de inleiding te lezen. Vanaf de achtste druk luidt de ondertitel van de reeks 'Wereldliteratuur voor de jeugd'.

De bewerker van het *Reinaart*-verhaal is Pieter de Zeeuw J. Gzn. (1890-1968), een leraar en later schooldirecteur in gereformeerde scholen in Zuid-Holland. Daarnaast schrijft De Zeeuw tientallen jeugdboeken die steeds een educatief doel dienen. Hij verzint zijn verhalen meestal niet zelf, maar zoekt inspiratie in de vaderlandse of Europese geschiedenis of in de periode van de reformatie. Hij is vooral bekend geworden door de boekenreeks 'Oud Goud', waarvan hij de oprichter is. Omdat hij de vaste bewerker en redacteur van de klassieke verhalen is, staat zijn naam al snel gelijk aan het merk 'Oud Goud'. Het is de succesvolste twintigste-eeuwse bewerkingreeks van klassieke en historische verhalen voor kinderen en jongeren in het Nederlands. De uitgever van de serie 'Oud Goud' is Van Goor Zonen in Den Haag.

Tussen 1942 en 1978 verschijnen er niet minder dan elf uitgaven van De Zeeuws bewerking van het Reynaertverhaal. In het ‘Woord vooraf’ licht hij toe van wiens hand de *Reynaert* oorspronkelijk is, wat Willems inspiratiebronnen zijn geweest en waarom die het epos heeft geschreven. Impliciet maakt De Zeeuw zo ook duidelijk waarom hij ervoor kiest precies dit verhaal te bewerken: ‘[Willem] wilde in de eerste plaats zijn lezers onderwijzen. Zijn bedoeling was te laten uitkomen, dat de maatschappij, ook de hedendaagse, doortrokken is van ‘reinaerdije.’ (p. 7) De Zeeuw geeft zelf aan dat hij het belangrijk vindt niet louter om het vermaak te schrijven, maar zijn jonge publiek steeds een boodschap mee te geven, een boodschap waarvan hij vindt dat die nog steeds actueel is. Tot slot geeft hij in zijn inleiding ook aan dat er een ‘Reinaert II’ bestaat, maar dat die het niet kan halen van de oorspronkelijke *Reynaert*. Daarom heeft hij ervoor gekozen enkel ‘Reinaert I’ na te vertellen.

Op welke versie van het Reynaertverhaal De Zeeuw zich baseert, vermeldt hij niet. Ook maakt hij in de inleiding geen gewag van mogelijke ingrepen op het oorspronkelijke verhaal, die hij zou hebben uitgevoerd. Om daarachter te komen, moeten we het verhaal zelf induiken. De prozabewerking van De Zeeuw is in zestien hoofdstukken ingedeeld, die structuur geven aan het verhaal, al hanteert hij een andere logica in zijn structurering dan dat we dat vandaag zouden doen. Elk hoofdstuk begint met een korte samenvatting in enkele regels van de inhoud ervan.

De proloog uit het oorspronkelijke Reynaertverhaal neemt De Zeeuw niet op. Hij start onmiddellijk met het verhaal, al ziet de openingsscène er lichtelijk anders uit. In *Van den vos Reynaerde* schetst de auteur in twaalf verzen de context: rond Pinksteren roept koning Nobel een hofdag samen, waarop iedereen aanwezig is behalve Reynaert. De jeugdversie van

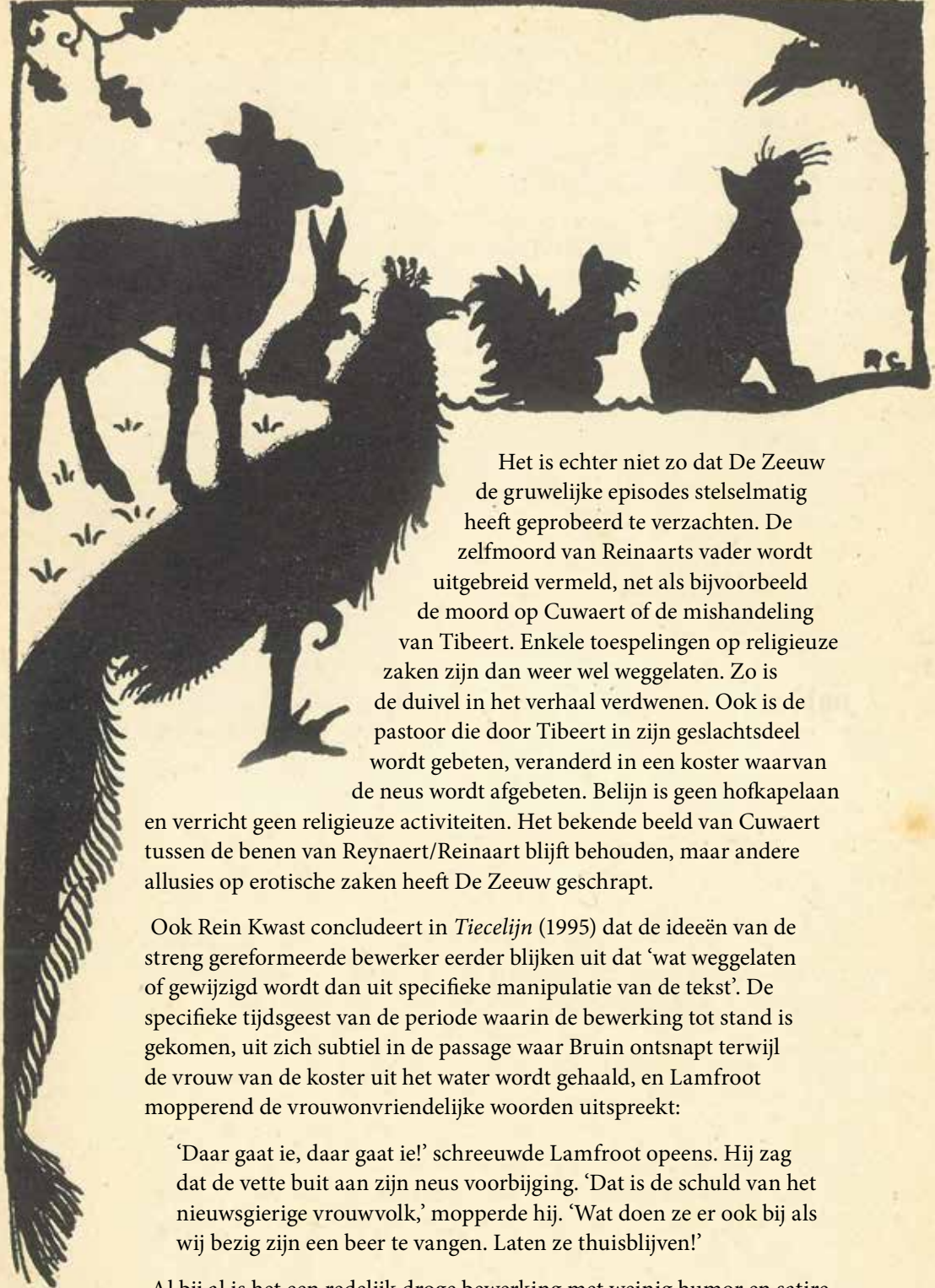
Afb. 2. Titelpagina van *Reinaert de Vos* door Roothciv (eerste uitgave, 1942).

De Zeeuw start met de schets van een idyllisch natuurtafereel ‘op een warme zomerdag omstreeks Pinksteren’, waarna, zoals in de goede streuvelsiaanse traditie, de kraai Corbout opdraaft om de andere dieren de uitnodiging van koning Nobel voor de dag nadien te bezorgen. Dan volgt nog een hele dialoog tussen onder andere Isegrim, Belijn en Cuwaert over de inhoud van de hofdag en de vraag wat er met Reinaart zal gebeuren.

Naast de openingsscène kent ook het slot van het verhaal een kleine variatie. In de laatste alinea betoont De Zeeuw nogmaals dat Bruin en Izegrim een vrijgeleide krijgen om alle nakomelingen van de ram Belijn straffeloos te verslinden. Ook wordt de hofdag er met twaalf dagen verlengd, zodat er feest gevierd kan worden ter ere van de beer en de wolf. Deze subtiele toevoeging verwijst naar de *Reynaert II*.

In het algemeen blijft de bewerker echter dicht bij de oorspronkelijke tekst. Hier en daar vijlt hij enkele scherpe kantjes van Reynaert wat bij. Zo laat hij de passage weg waar de vos krokodillentranen huilend wegloopt van het hof, omdat hij niet iedereen evenveel heeft kunnen doen lijden. Ook introduceert De Zeeuw enkele nieuwe personages, waaronder het varken en de ezel Boudewijn die de hoorn blaast. Boudewijn komt al voor in de Latijnse *Isengrimus* en ook in de *Reynaert II* wordt hij opgevoerd. In het oorspronkelijke *Van den vos Reynaerde* krijgt de ezel echter geen plaats. Daarnaast krijgen enkele personages een variatie op hun naam, Firapeel wordt ‘Sirapeel’ het luipaard en Botsaart ‘Rotsaart’ de aap.

Nu en dan veroorlooft de Nederlandse bewerker zich ook enige literaire vrijheid, door onder meer bij bepaalde gebeurtenissen extra commentaar of uitleg toe te voegen. Terwijl we in het epos enkel lezen dat Courtois ‘in Francoys’ de koning te woord staat tijdens de hofdag, voegt De Zeeuw toe dat de hond geen Nederlands zou kennen. Dat blijkt echter geen bezwaar te zijn, aangezien Nobel het Frans goed machtig is. Later in het verhaal, als de galg voor Reinaart gereed wordt gemaakt, lijken in de bewerking zowel Nobel als Isegrim Reinaarts doodstraf wel een heel zwaar verdicht te vinden en proberen ze halfslachtig de straf te milderen.

Het is echter niet zo dat De Zeeuw de gruwelijke episodes stelselmatig heeft geprobeerd te verzachten. De zelfmoord van Reinaarts vader wordt uitgebreid vermeld, net als bijvoorbeeld de moord op Cuwaert of de mishandeling van Tibeert. Enkele toespelingen op religieuze zaken zijn dan weer wel weggelaten. Zo is de duivel in het verhaal verdwenen. Ook is de pastoor die door Tibeert in zijn geslachtsdeel wordt gebeten, veranderd in een koster waarvan de neus wordt afgebeten. Belijn is geen hofkapelaan

en verricht geen religieuze activiteiten. Het bekende beeld van Cuwaert tussen de benen van Reynaert/Reinaart blijft behouden, maar andere allusies op erotische zaken heeft De Zeeuw geschrapt.

Ook Rein Kwast concludeert in *Tiecelijn* (1995) dat de ideeën van de streng gereformeerde bewerkster eerder blijken uit dat 'wat weggelaten of gewijzigd wordt dan uit specifieke manipulatie van de tekst'. De specifieke tijdsgeest van de periode waarin de bewerking tot stand is gekomen, uit zich subtiel in de passage waar Bruin ontsnapt terwijl de vrouw van de koster uit het water wordt gehaald, en Lamfroot mopperend de vrouwonvriendelijke woorden uitspreekt:

'Daar gaat ie, daar gaat ie!' schreeuwde Lamfroot opeens. Hij zag dat de vette buit aan zijn neus voorbijging. 'Dat is de schuld van het nieuwsgierige vrouwvolk,' mopperde hij. 'Wat doen ze er ook bij als wij bezig zijn een beer te vangen. Laten ze thuisblijven!'

Al bij al is het een redelijk droge bewerking met weinig humor en satire. Qua taalgebruik is de *Reinaart* van De Zeeuw vrij toegankelijk voor zijn

„Meen je het heus, Bruin? Wil je heus honing likken?“

doelpubliek, namelijk de jeugd, al schuwt De Zeeuw geen complexe woorden of uitdrukkingen, zoals ‘in uw verbeelding bent u even dicht bij Hulsterloo als Keulen bij de meimaand’. (p. 86)

Afb. 4. Reinaart en Bruin, zwart-witillustratie met een quote uit het verhaal.

De oorspronkelijke illustrator van Pieter de Zeeuws bewerking is Rie (Marie) Cramer (1887-1977). Cramer is een Nederlandse illustratrice, schrijfster en beeldend kunstenaar, die opgroeit in Nederlands-Indië. Ze studeert aan de Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag en specialiseert zich in kinderboekillustraties. Op negentienjarige leeftijd geeft ze al haar eerste eigen geïllustreerde boek met kinderversjes uit. Tijdens haar bloeiende artistieke carrière creëert ze verschillende prenten- en leesboekjes voor kinderen, litho's en etsen, en groeit ze uit tot een van de belangrijkste illustratoren van haar tijd. Daarnaast is ze ook als auteur van romans en toneelstukken actief. Ze schrijft verzetspoëzie en is tijdens de periode van het Derde Rijk onder het pseudoniem Marc Holman actief. In de jaren veertig illustreert ze meerdere uitgaven van de serie ‘Oud Goud’.

In de *Reinaart*-bewerking maakt ze zwart-witillustraties in de vorm van silhouetten bij het begin van elk hoofdstuk. (afb. 3) Daarnaast voegt ze nog op acht andere plaatsen prenten in dezelfde stijl toe (afb. 4), waarvan vijf paginagrote afbeeldingen, telkens vergezeld van één zin uit het verhaal. Zo bevat hoofdstuk 14 een afbeelding van Bruin, Isegrim en Tibeert die opkijken naar de raaf. Onder de tekening staat te lezen: “Sukkels, stumperds,’ begon de raaf al van verre te roepen.’, een zin die ook letterlijk in het verhaal staat. (afb. 5)

Vanaf de achtste herdruk in 1960 plaatst de uitgever zwart-witillustraties in de vorm van pentekeningen bij de tekst, gemaakt door Nederlandse illustrator en kunstenaar Jan Kuiper (1928-2017). Deze zijn niet gebaseerd

Afb. 5. Tielcelijn scheldt beer, wolf en kater uit (Rie Cramer).

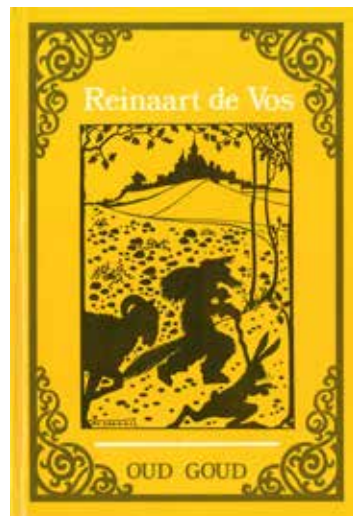
op het werk van Cramer, maar waarschijnlijk op vraag van de uitgever getekend om de uitgave een moderner uitzicht te geven. Voor de elfde en laatste druk in het midden van de jaren zeventig wordt echter opnieuw naar de silhouettekeningen van Rie Cramer gegrepen.

Ook de omslagillustratie varieert door de tijd heen. De oorspronkelijke omslag is van de hand van ene Roothciv (afb. 2), een pseudoniem voor de Bredase illustrator en tekenaar Victor van Schoonhoven van Beurden (1900-1970), die verschillende van De Zeeuws bewerkingen van tekeningen heeft voorzien. De omslag bevat een kleurentekening met koning Nobel op de voorgrond. Achter hem staan Bruin en Isegrim aan de galg, waar Tibeert de kater zich bovenop bevindt. Voor de achtste en negende druk heeft J.H. Kuiper ook de omslag ontworpen, waarin hij centraal in kleur de vos plaatst, geflankeerd door een wegvliegende haan en de ram (afb. 1). Voor de tiende druk wordt grafisch ontwerpster Veronika van Vliet aangetrokken, die een kleurenillustratie van een lezende vos maakt. Voor de elfde druk grijpt de uitgever terug naar de illustratiestijl van Rie Cramer, en zien we in zwartsilhouetstijl een pelgrimerende vos, haan en ram, die op weg gaan. (afb. 6) Dit boek zal ook meteen de laatste Reynaertuitgave van De Zeeuw zijn in de Oud-Goudreeks, die 'meesterwerken van de grootste schrijvers ter wereld' toegankelijk maakt voor kinderen vanaf tien jaar, zoals de achterflap

„Sukkels, stumperds,” begon de raaf al van verre te roepen.

het boek aankondigt. (Er volgt nog een druk met de vertelling van Karel Jonckheere in de ‘nieuwe’ Oud-Goudreeks in 1981.) Als enige middeleeuwse verhaal heeft *Van den vos Reynaerde* zijn plek in deze gewaardeerde twintigste-eeuwse jeugdreeks veroverd, wat ongetwijfeld heel wat wil zeggen over de populariteit van het dierenepos.

Afb. 6. Omslag van de elfde druk uit 1978 (tekening van Rie Cramer).

NOOT

In *De Reynaert. Leven met een meesterwerk* gaat Frits van Oostrom zeer uitvoerig op de bewerking van De Zeeuw in. Hij dateert de eerste druk in 1941.

BIBLIOGRAFIE

- J. Van Coillie, W. van der Pennen, J. Staal & H. Tromp (red.), *Lexicon van de jeugdliteratuur*, Groningen, Martinus Nijhoff, 1982-2014.
- D.L. Daalder, *Wormcruyt met suycker*, Amsterdam, De Arbeiderspers, 1950.
- R. Kwast, 'Reynaerts achterneefjes. Beschouwingen over 20ste-eeuwse Reynaertbewerkingen voor de jeugd', in: *Tiecelijn*, 8 (1995) 1, p. 12-19.
- B.J. Mulder, 'Cramer, Marie (1887-1977)', in: *Biografisch Woordenboek van Nederland*. <http://resources.huysens.knaw.nl/bwn1880-2000/lemmata/bwn6/cramerm> [29-10-2023].
- S. Parlevliet, *Meesterwerken met ezelsoren: Bewerkingen van literaire klassiekers voor kinderen 1850-1950*, Groningen, Rijksuniversiteit Groningen, 2009.

REINAART DE VOS

Een eigenaardige bewerking door Paul Biegel

PAUL BIEGEL

Reinaart
de vos